

I. DİN HİZMETLERİ SEMPOZYUMU

(3-4 KASIM 2007)

CİLT 1

Diyaret İşleri Başkanlığı Yayınları: 763
İlmi Eserler: 124

•
I. Din Hizmetleri Sempozyumu

•
Editör: Dr. Mehmet BULUT

•
Grafik-Tasarım: Cevdet DOĞAN

•
Baskı: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık ve Ticaret İşletmesi
Ostim Ömek Sanayi Sitesi 1. Cad. 358. Sk. No: 11 06370 Yenimahalle/ANKARA

•
Kasım 2008, ANKARA

•
2008-06-Y-0003-763

ISBN 978-975-19-4374-3 (tk. No)

978-975-19-4376-7 (1. c)

•
© Diyanet İşleri Başkanlığı

•
İletişim Adresi

Eskişehir Yolu 9. Km. Çankaya/ANKARA
Tel: 0312 295 72 94 – Faks: 0312 284 72 88
diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Cami İçi Din Hizmetlerinden Vaazın Hazırlanışı ve Sunuluşunda Dikkat Edilecek Hususlar

Prof. Dr. Mehmet SOYSALDI*

İnsanlık tarihinin her döneminde dinî esasların halk kitlelerine anlatılmasına ihtiyaç duyulmuştur. İnsanlar, dinlerinin esaslarını başta peygamberlerden sonra da din görevlilerinden öğrenmektedir.

Din gibi temeli ilâhî kaynaklara dayanan bir konuda söz sahibi olmak, halkı aydınlatmak, onların imanlarını takviye etmek ve vicdanları yıkamak elbette kolay bir iş değildir. Bundan dolayı bu işi yapacak görevlilerin yetişkin iyi birer hatip olmaları gerekir.

İnsanları dinî yönden bilgilendirecek olan din görevlileri bu işi yaparken cami içinde hutbe ve vaaz gibi çeşitli yöntemleri kullanmaktadırlar. İşte bu tebliğimizde vaaz ve uygulaması ile ilgili önemli hususlara değinmek istiyoruz.

1. Cami İçi Din Hizmetlerinden Vaaz

1.1. Vaaz ve Vaiz

Arapça bir kelime olan vaaz sözlükte, “öğüt vermek, nasihat etmek, birisinin kalbini yumuşatacak şeyleri söylemek, kötü sonuçları hatırlatmak, uyarmak ve sakındırmak” mânalarına gelir. Vaaz, mev'iza ve nasihat birbiriyle eş anlamlı olarak kullanılan kelimelerdir.¹

Vaaz, şu şekilde de tarif edilmektedir: “Vaaz, yapılan işlerin muhtemel sonuçlarını anlatarak uyarmak, inananların kalplerini yumuşatarak onları iyiliğe özendirmek,²

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Bk. Asım Efendi, *Kamus Tercümesi*, İstanbul 1304-1305, III, 178; M. Faruk Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik Tarihçesi ve Problemleri*, İstanbul 1997, s. 17.

² Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Ankara 1990, s. 104.

dünya ve âhiret ile ilgili vazifelerini bildirmek, ruhlarda yüce duygular uyandırmaktır.”³

İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200) ise, vaazı; “kalbi korkutarak yumuşatmaktır” şeklinde tarif etmektedir.⁴

Vaiz (nasihatçi, öğütçü) de; nasihat eden, öğüt veren, karşısındakilerin hayrını, iyiliğini, güzelliğini isteyen kişi anlamına gelmektedir. Buna göre vaizlik de; müslümanlara öğüt ve nasihat vermek suretiyle onların olgunlaşmalarını sağlama faaliyetidir. Bu ise, onlara gerekli ve doğru bilgileri en güzel metotlarla vermek, yerinde ikazlar yapmak, yapılması ve yapılmaması gereken davranışları hatırlatmakla mümkündür.⁵

Günümüzde vaiz, camilerde veya topluca ibadet edilen yerlerde cemaati dinî konularda aydınlatmak için ibadet öncesi veya sonrasında ve çoğunlukla kürsülerden öğütler veren görevli din adamıdır.⁶

Vaaz ve irşad, ibret ve öğütle halkı eğitime yoludur. Bu itibarla daha çok, “terğib ve terhib” (teşvik ve sakındırma) yoluyla dini tebliğ ve telkin vasıtalarındandır.

1.2. Vaazın Önemi

Vaaz ve hitabet çok eski geçmişi olan bir faaliyettir. İslâmî anlayışa göre olan vaaz ve hitabet ise Hz. Muhammed (s.a.s.) ile başlamıştır. İlk uygulamalarını Hz. Peygamber'in cami ders ve vaazlarında bulan vaizlik, sahabiler ve daha sonraki müslüman âlimler tarafından sürdürüle gelmiş bir din tebliği ve halk eğitim hizmetidir.

Vaaz ve irşad görevinin İslâm dinindeki yerini ve önemini şu hadisler çok güzel bir şekilde açıklamaktadır: “Başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı gibi sevap verilir; bununla beraber onların sevabından da hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de ona uyanların günahı gibi günah verilir; bununla beraber ona uyanların günahlarından hiçbir şey eksilmez.”⁷

Hz. Peygamber, Hayber'in fethinde sancağı Hz. Ali'ye vererek ona şöyle demişti: “Onların yanlarına kadar ağır ağır yürü, sonra onları İslâm'a çağır ve üzerlerine vacip olan ilâhî hakları onlara söyle. Allah'a yemin ederim ki, Cenab-ı Allah'ın senin vasıtanla bir insanı hidayete erdirmesi, en değerli kırmızı deve sürüsüne sahip olup da onları Allah yolunda infak etmeden daha hayırlıdır.”⁸

³ Neda Armaner, *Hitabet ve Dinî İrşad Üzerine*, Ankara 1962, s. 18; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 17.

⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Kussâs* (nşr. M. Lütfi es-Sebbağ), Beyrut 1988, s. 162; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 17.

⁵ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 21; Mehmet Soysaldı, *Dini Hitabet*, Ankara 2005, s. 236-237.

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı Görev ve Çalışma Yönergesi, Md. 24; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 21.

⁷ Müslim, “İlim”, 6.

⁸ Buhârî, “Cihad”, 143; Müslim, “Fadâilü's-Sahabe”, 4.

Yukarıda zikrettiğimiz hadislerden de anlaşıldığı gibi, insanları hayra çağırarak çok şerefli bir görev olup bu görevi yerine getirenlere Yüce Allah büyük sevap verecektir. Çünkü davet görevi, pek çok çilelere katlanmayı ve fedakârlık yapmayı gerektiren bir görevdir. Sorumluluğunun ağırlığıyla mütenasip, şeref, itibar ve mükâfatı da büyüktür.

1.3. Vaaz ve İrşadda Kur'anî Yöntem

Vaaz kavramı, Kur'an'da, "öğüt vermek, nasihat etmek" anlamında çeşitli sigalarla 25 âyette geçmektedir.⁹ Bu âyetleri teker teker incelediğimizde sadece bir yerde vaaz kelimesinin çoğulu "vaizîn" şeklinde yer aldığını görmekteyiz.¹⁰ Bu kavram, Kur'an'da genellikle çeşitli fiil kiplerinde kullanılmıştır. Bazen de vaaz yerine Kur'an'da "mev'iza" kelimesinin muttakilere ve müminlere izafe edilerek kullanıldığını görmekteyiz.

İslâm kültüründen yeterince nasibini almamış olanları en tesirli sözlerle eğitmek İslâmî hakikatleri toplumun kültür seviyesine göre anlatmak mânevî bir görevdir.

İslâm'ı, ilâhî yüceliğiyle ve insanlığa sunduğu güzel ahlâk ve rahmet dolu düzeniyle henüz kavrayamayan ve daha çok şekil yönüyle dindar olanlara İslâmî hakikatleri aşılamanın yolunu ve metodunu Kur'an şöyle belirtmektedir: "*Onlar, Allah'ın, kalplerindeki bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle.*"¹¹

Bu âyetten vaaz ve irşad metodu olarak şu üç hususu çıkartabiliriz:

1. Muhatapların kalplerini yumuşatacak, ruhlarına serinlik, gönüllerine umut verecek, dinî duygularını kışkılayacak öğütler vermek, kendini İslâm'a adanmış bahtiyarların hayatından yine ölçülü biçimde örnekler vererek vaaz ve irşadda bulunmak.

2. Muhatapların kültür seviyelerini, sosyal durumlarını ve bağlı oldukları çevrenin özelliklerini dikkate alarak ilmî açıdan en tesirli sözler söyleyerek vaaz ve irşadda bulunmak.

3. Aşırı tenkitten kaçınmak, yanlış yolda olanların üzerine fazla varmamak.¹²

Kur'an, bütün peygamberleri, aynı misyonu yerleştirmek üzere gönderilmiş, birbirini doğrulayan Allah elçileri olarak tanımlamaktadır. Bütün peygamberler Allah katında tek ve makbul din olan İslâm dinini tebliğ için gelmişlerdir. Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamberlerin sonuncusudur. Yani ondan sonra Yüce Allah, kıyamete kadar başka bir peygamber göndermeyecektir. O hâlde Peygamberin yapmış olduğu bu kutsal görevi kıyamete kadar kim devam ettirecek ve yapacaktır? Hiç şüphesiz ki, bu görev âlimlere düşmektedir. Nitekim Yüce Allah, "*İçinizden hayra çağıracak, iyiliği*

⁹ Muhammed Fuad Abdulbaki, *Mucemül-Müfrehes li Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Beyrut trs, s. 755.

¹⁰ Bk. Şuarâ, 26/136.

¹¹ Nisâ, 4/63.

¹² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., İstanbul 1991, III, 1365, 1366.

emredecek ve kötülükten sakındıracak bir cemaat bulunsun."¹³ âyetiyle müslümanların içinden özel bir grubun; yani din adamlarının peygamberlerin vazifesi olan tebliğ ile görevli olduğunu ifade etmektedir.

2. Vaazın Hazırlanışı ve Sunuluşu İle İlgili Hususlar

Burada önce vaaz konusunun seçiminde ve vaaz plânı yaparken nelere dikkat etmeliyiz; bu konular üzerinde duracağız, daha sonra da vaazın hazırlanması ve sunumunda izleyeceğimiz metodu maddeler halinde açıklamaya çalışacağız.

2.1. Vaazda Konu Seçimi

Vaazda amaç; cemaati dinî ve dünyevî konularda aydınlatmak, bilgilendirmek, dine, mukaddesata, millî, manevî değerlere sevgi, saygı ve bağlılığı artırmak, insanların mutlu, huzurlu, başarılı bir hayat sürmelerine yardımcı olmaktır.¹⁴

Vaizin bu amaca ulaşması için ilk yapacağı en önemli iş, konu seçimidir. Konu seçiminde en önemli ilke, ihtiyaçlardır. Yani konu, muhatapların ihtiyaçlarına göre tespit edilmelidir. Hastalığı teşhis etmeden tedavi mümkün olmadığı gibi, toplumu tanımadan, ihtiyaç ve problemler hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan vaazda bulunmak da uygun düşmez. Nitekim "*Allah Resûlü, her zaman muhatapların ihtiyaç ve yararlarına uygun konu seçer ve konuşurdu.*"¹⁵

Cemaatin ihtiyacını tespit etmek, sürekli gözlemi gerektirir. Bu sebeple vaiz, görev yaptığı yerde çevreye karşı sürekli bir duyarlılık içinde bulunmak ve cemaatle birlikte olmak zorundadır. Yani onların derdini dert edinmek, belki de vaizin konu seçimine yardımcı olan en önemli unsurdur. Bunun için vaizin, görev yaptığı yerde ikamet etmesi büyük önem arz eder. Meselâ, görev yaptığı yerden uzakta, il dışında ikamet eden veya şehirde oturup da sadece cuma günleri vaaz için köye gelen bir vaizin, cemaatin ihtiyaçlarına uygun vaaz konuları tespit edeceğini söylemek zordur.¹⁶

Cemaatin ihtiyaçlarını ve eksikliklerini tespit için belirli zamanlarda anket uygulamak da vaizin cemaatin ihtiyaçlarını tespit edip ona uygun konuları seçmesine yardımcı olabilir. Cemaat farklı ihtiyaçlar içinde olduğundan, fertlerin durumunu dikkate alarak bazen dinî, bazen dünyevî konulardan uygun şekilde bahsetmek yerinde olur.¹⁷

Biliyoruz ki, insanlar daima günlük problemlerine pratik çözümler arar. Çünkü hayatı ilgilendirmeyen konular, cemaatin ilgisini yeterince çekmez. Onlar, akademik

¹³ Âl-i İmrân, 3/104. Ayrıca bk. Tevbe, 9/122.

¹⁴ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 60.

¹⁵ İbnü'l-Kayyim el-Cevziye, *Zâdü'l-Mead*, I, 48; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 62. Ayrıca bk. Buhârî, "İlim", 11-12; Müslim, "Sıfatü'l-Münafikîn", 19.

¹⁶ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 62.

¹⁷ Ömer Nasuhî Bilmen, "Vaaz ve Vaizler", *Sebilü'r-Reşad*, 23, s. 267; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 62.

ve günlük hayatla bağlantısı bulunmayan konuları bir hikâye gibi dinlerler. Bundan dolayı, cemaati yakından ilgilendiren konuları tespit edip, iyi hazırlayıp, uygun bir üslûpla sunan, vaaz konuları ile günlük hayat arasında bağlantılar kurabilen vaizler başarılı olabilirler. Aksi hâlde vaazın cemaat tarafından dinlenmeme tehlikesi vardır.

Aktüel konular daima cemaatin dikkatini çeker. Bunun için vaiz, o hafta için en önemli konu ne ise onu ele almalı, konunun İslâm'daki yerini, önemini ve konu hakkındaki İslâm'ın hükmünü açık olarak ortaya koymalıdır.

Vaiz, vereceği vaaz konusu hakkında önceden geniş incelemelerde bulunmalı, vaazın ağırlık merkezini iyi ayarlamalı ve neticeye çok sağlam delillerle gitmelidir. Neticesi iyi verilmeyen vaazların tesiri azalır.

2.2. Vaaz Plânı

En küçük bir konuşmanın bile bir plânı olması gerekir. Vaaz ise bilindiği gibi, sürekli bir dinî eğitim, dinî telkin, irşad görevi olmanın yanında ortalama 30 ile 45 dakika süren bir konuşma demektir. Vaazda konu seçimi kadar süresi de önemlidir. Yapılan bir araştırmada cemaat, faydalı bir vaazın 30 ile 45 dakika arasında olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸ Dolayısıyla kalabalık ve homojen olmayan bir cemaata karşı yapılan konuşmanın özellikle iyi düşünülmüş bir plânı olmalı ve bu plâna uygun yapılmalıdır. Vaaz bir eğitim faaliyetidir. Bu itibarla bir ders gibi düşünülmelidir. Etkili ve kalıcı bir vaazın da ders gibi bölümleri olmalıdır.¹⁹

Genel olarak bir vaaz plânı şöyle yapılabilir:

1. Giriş: Girişte bir âyet ve hadis ile konunun takdimi yapılarak başlandıktan sonra konunun cemaatle ilişkisi açıklanıp dikkat çekilmelidir. Uzun girişlerden sakınılarak hemen vaaza başlanmalıdır. "Vaiz, özel makamlarda (kürsüde) edibâne oturup, uygunsuz hareketlerden kaçınarak gerekli olmayan uzun girişlerle vakti zayi etmezsiniz kararlılıkla merama başlanmalıdır."²⁰

2. Gelişme: Âyet ve hadisler ışığında konu ortaya konmalı, gerekli bağlantılar yapıp muhtemel sorulara ve varsa konuya ilişkin görüşlere yer verilmelidir. Konu, günlük hayatla bağlantılar da kurularak etrafıca ve beliğ bir şekilde açıklanırsa iyi olur. Gereksiz ve yersiz tekrarlar cemaati sıkacağından dolayı konuyu sade bir dille, lâf kabalığı yerine az ve öz olarak, kısa cümlelerle, somut örneklerle anlatmaya özen gösterilmelidir. Yerinde anlatılacak uygun hatıra ve gözlemler konuyu canlı hâle getirebileceği için vaazı zenginleştirip anlamayı kolaylaştırabilir.

3. Sonuç: Ezan okunmaya başlanmadan 3-5 dakika içerisinde konu özetlenmelidir. Böylece konu hem kısaca tekrarlanmış olur hem de camiye sonradan gelenlerin

¹⁸ Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, s. 109; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 68.

¹⁹ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 68.

²⁰ Mustafa Hakkı, "Vaizin-i Kiram İçin Vezaif-i Mühimme", *Beyânü'l-Hak*, s. 854; Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 69.

yararlanabilmeleri sağlanmış olur.

4. Dua: Vaaza kısa bir dua ile son verilmelidir.

5. Gözlem: Vaiz, yaptığı vaazdan sonra cemaat üzerinde gözlem yaparak, vaazda anlatılan konuların insanlar tarafından anlaşılıp anlaşılmadığını, uygun davranış normları geliştirilip geliştirilmediğini tespit etmelidir.

6. Tekrar: Cemaatte vaazda anlatılanlara uygun davranış değişikliği görülmezse konu başka bir zaman farklı bir üslûpla ve yeni örneklerle tekrar ele alınıp işlenmelidir. Ancak önceki verilen vaazın aynen tekrar edilmesinden kaçınılmalıdır. Aksi hâlde dinleyene bıkkınlık verir. Bunun için konu aynı olmakla birlikte değişik örneklerle, farklı bir üslûpta zaman zaman tekrar yoluna gidilebilir. Zaten reklâmların çekiciliği ve insan üzerindeki etkisi de ancak tekrarlarla izah edilebilir.²¹

Şu hâlde vaiz, belli aralıklarla aynı konuları tekrar ele alıp işleyebilir. Ancak konular ve misâller sık sık tekrarlanmamalı, konu farklı ifadelerle anlatılmalı, farklı yönden ele alınmalıdır. Nitekim Kur'an'da aynı konunun değişik sûrelerde farklı üslûplarla anlatıldığını görmekteyiz. Meselâ, insanın yaratılışı, Bakara, Araf, Secde ve Mü'minün gibi değişik sûrelerde ele alınmakla birlikte her sûrede konu farklı üslûplarla anlatılmıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.)'in hadislerini incelediğimizde bazı konuları belli aralıklarla tekrar ettiğini görmekteyiz.²² Burada asıl amaç, konunun cemaat tarafından iyice öğrenilmesini sağlamaktır.

Etkili vaaz, bir plân dâhilinde yapılan vaazdır. Hitabeti çok güzel olsa bile, vaiz vaazını önceden hazırlamalıdır. Konuyla ilgili seçtiği âyet ve hadisleri anlatacağı örnekleri kısaca not almalıdır. Ne kadar tecrübeli olursa olsun vaiz, önceden bir plân yaparak konuşmalı, konuyu iyice hazırlamadan kürsüye çıkmamalıdır.²³ Aynı konu bile olsa her defasında yeniden ele alınmalı ve plân gözden geçirilmelidir.

Plânı yaparken vaaz süresi dikkate alınmalıdır. Açıklamakta olduğumuz konuyu yarım bırakıp "konumuza gelecek derste, gelecek vaazımızda devam edeceğiz" demek yanlıştır.

Vaazı zamanında bitirmeye özen göstermeliyiz. Zamanı geçirip de gizli veya açıkta itirazlara meydan vermemeliyiz. Bu durum, vaazın etkisini azaltıp havayı gerginleştirebilir. Biliyoruz ki, cami ibadet mahallidir. Cemaat camiye bu amaçla gelmektedir. Ayrıca cemaatin içinde çok âcil işi olan, rahatsız olan da olabilir. Bütün bu durumlar göz önünde bulundurulmalı, "Ezan okundu hocam!" diyen cemaatle tartışmaya girilmemelidir. Biliyoruz ki, cemaatin bir kısmı vaiz vaazı uzattıkça camiye daha geç gelmektedir. Belki vaizlerimizden bazıları, ezandan sonra vaazı uzattığının farkında değildir. Bir vaizin teravih namazı öncesi yaptığı vaazını uzattığı ve 25 dakika sonra

²¹ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 69.

²² Örnek olarak bk. Buhârî, "İlim", 30; Müslim, "İman", 10; Tirmizî, "İsti'zan", 28.

²³ Bilmen, agm., s. 267.

“Ezan-ı Muhammedî okundu mu?” diye sorduğu ve alaylı bir cevap aldığı görülmüştür.²⁴

Yapılan bir araştırmaya göre cemaatin % 67’si, vaizlerin vaazını uzattığı kanaatinde-dir.²⁵ Vaizler, vaazını ezanla tamamlamaya çalışarak, bu olumsuz imajı silmelidir.

Hitabette en önemli unsurlardan biri, konuşmanın kompozisyonudur. Bu kompozisyonu oluşturan cümleler kısa, kesin, açık, sade ve kolay anlaşılır, gösterişsiz ve etkili olmalıdır. Amaç, cemaati bilgilendirmek, onları bir konuda düşündürmek olduğuna göre, fikirler konuşmanın amacına uygun bir plân içinde sunulmalıdır.

Buradan hareketle vaiz, konuyu iyice tayin etmeli ve söyleyeceklerini tespit ederek plânlı bir şekilde konuşmalıdır. Vaazı usulüne göre bir plân, insicam içinde tertip ve tanzim etmek bu sanatın en önemli tarafıdır. Dolayısıyla hazırlıksız, plânsız ve gelişigüzel vaazdan kaçınılmalıdır. Ayrıca vaiz, vaktinden önce vaaz mahallinde bulunmalıdır. Çünkü bu, vaaza başlama ve bitirme kadar önemlidir. Belki de bazı vaizlerin vaazı uzatma sebebi, vaaz mahalline geç gelmiş olmalarıdır.²⁶

2.3. Vaazın Hazırlanışı

Yukarıda belirttiğimiz ölçüler göz önünde bulundurularak vaaz konusu tespit edilip gereken plânlama yapıldıktan sonra vaazın hazırlık aşamasına gelinmelidir.

Vaaz konularının hazırlanması işleme gelince şu hususlara dikkat edilmelidir:

1. Önce seçilen konu İslâm dininin temel iki kaynağı Kur’an ve sünnet göz önünde bulundurularak, âyet ve hadislerle genel anlamda ortaya konulmalıdır. Bu safhada önce konuyla ilgili bütün âyet ve hadisler dikkatli bir araştırma sonucu tespit edilmiştir. Tespit edilen âyet ve hadisler bazen çok fazla olabilir. Vaazda hepsine yer vermek mümkün olmayabilir, dolayısıyla konuyla direkt ilgili olanları seçmeliyiz; sonra da seçtiğimiz âyet ve hadisleri güncel bir üslûpla açık ve anlaşılır bir tarzda şerh etmeliyiz.

2. Konuyla ilgili âyet ve hadisleri açıklarken İslâm âlimlerinin görüş ve düşüncelerine yer verip, varsa şiir, fıkra ve menkıbelerden de istifade ederek konuya daha da açıklık getirmeliyiz.

3. Vaazda kullanılan üslûp, ilmî ve akademik olmamalı, mümkün mertebe irşadî bir özellikte olmalıdır. İrşadî üslûpta suçlu teşhisi yapılmaz; suç ve hata teşhis edilir ve dindeki hükmü açıklanır. Nitekim çoğu zaman Hz. Peygamber (s.a.s.), “*birtakım insanlara ne oluyor ki...*” şeklinde kapalı bir tarzda şahıs belirtmeden hataya işaret eder ve gereken açıklamayı yaptıktan sonra ikaz ve uyarıda bulunurdu. Böyle bir üslûbu kullandığı için de yaptığı vaazlar insanlara tesir etmiştir. Meselâ bir defasında halk, imam olan bir zatın namazı çok uzattığı şikâyetiyle onun huzuruna gelmişti. Bunlar arasında, “*Ya Rasulallah! Neredeyse cemaati terk edecektik.*” diyenler bile olmuştu.

²⁴ Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik*, s. 70.

²⁵ Bilgin, *a.g.e.*, s. 110.

²⁶ Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik*, s. 71.

İmam olan zat belliydi. Allah Resûlü'nün canı çok sıkılmıştı. Fakat buna rağmen, imam olan zatı, bizzat huzuruna alıp doğrudan ikaz etmemiş; mescitte, herkese hitaben umumî bir vaaz ve irşadda bulunarak şöyle söylemiştir: “*Ey insanlar! Size ne oluyor ki, insanları nefret ettiriyorsunuz? Sizden kim imam olursa namazı hafif kıldırın. Çünkü cemaatin içinde ihtiyar, zayıf ve ihtiyaç sahibi olanlar vardır.*”²⁷

İşte, Allah Resûlü'nün hatalar karşısındaki tavrı ve davranışı bu şekildeydi. Çünkü o, insanların kurtuluşa ermesini istiyor ve her meseleyi onlara en kolay ve en yapıcı bir tarzda gönül kırmadan takdim ediyordu. Bizler de cemaatte gördüğümüz uygunsuz davranış ve hataları isim belirtmeden, insanların kalbini kırmadan düzeltmeye çalışmalıyız.

4. Vaaz konusu bir bütünlük içerisinde işlenmeli, konudan konuya geçilmemelidir. İşlenen konunun dinleyenlerce bütün yönleriyle anlaşılması için konu dağıtılmadan derli toplu anlatılmalıdır. Günümüzde yapılan bazı vaazlarda bir bütünlük olmadığı ve bir vaazda 5 veya 6 konuya değinildiği ve süre yeterli olmadığı için de bütün değinilen hususların yarım kaldığı gözlenmektedir. Mümkün mertebe her vaazda bir konu ele alınmalı ve alınan konu derli toplu işlenmelidir. Bir konu derli toplu işlenecek olursa daha doyurucu ve tatmin edici bir vaaz yapılmış, böylece dinleyenler de istifade etmiş olurlar.

5. Vaaz metnini baştan sona yazmak her zaman mümkün olmayabilir. Ancak yapılan plân gereği vaazda anlatılacak konunun ana başlıkları ve bunların âyet ve hadislerden delillerini ihtiva eden küçük kâğıtçıklar, bilgi fişi şeklinde elde bulunmalıdır.

6. Vaiz ne kadar tecrübeli olursa olsun hiçbir zaman önceden düşünüp plânlamadığı bir konuda konuşmamalıdır. Vaaz edilecek konu aynı bile olsa her işlenişte yeniden ele alınmalıdır. Bir kâğıda konuyla ilgili bir iki âyet ve hadis yazarak, konuya tam hazırlanmadan insanların karşısına çıkılmamalıdır. Hazırlıksız vaaza çıkıldığı takdirde konu tam olarak cemaate anlatılamamakta ve istenilen mesaj doğru olarak insanlara verilememektedir.

7. Âyet ve hadis metinlerinin vaaz esnasında hatasız olarak okunmasına özen gösterilmelidir. Bunun için de önceden dikkatlice ve okunaklı bir biçimde bu metinler yazılmalı ve birkaç defa sesli olarak okunmalıdır.

8. Vaazın yazımında ve sunuluşunda kullanılacak kelimeler dikkatli seçilmeli, argo ve yöresel ifadeler asla kullanılmamalıdır. Kelime ve kavramların da doğru telâffuz edilmesine ve her kelime ve kavramın yerinde kullanmasına özen gösterilmelidir.

2.4. Vaazın Sunuluşu

Bir vaiz, vazifesinde başarılı olabilmesi, gönüllere tesir edebilmesi için şu hususlara titizlikle dikkat etmelidir:

1. Vaiz, hazırladığı vaazı önceden birkaç defa okumalı ve cemaat karşısında dil

²⁷ Buhârî, “Ahkâm”, 13; Müslim, “Salât”, 182.

dolaşıklık, telâffuz hataları yapmamalıdır. Vaiz, konuşmasını akıcı ve net bir üslûpla yapmalı, cemaatte her seviyeden insan bulunduğunu dikkate alarak kelime ve cümleleri açık ve net olmalıdır.

2. Vaiz, monoton bir konuşmadan kaçınarak, sesini bazen yükseltip bazen de alçaltmalıdır. Nitekim cemaatin dikkatini çekmenin bir yolu da, ses tonunu ayarlamak ve yerinde vurgular yapmaktır. Peygamber Efendimiz, hitabında yeri gelince sesini yükseltir, yeri gelince alçaltırdı. Hatta bazı önemli hususları da zaman zaman üç defa tekrarladığı olmuştur. Meselâ Resûlullah (s.a.s.), bir sabah namazından sonra ayağa kalmış üç defa: *“Yalan şahitliği Allah’a ortak koşmaya denk tutulmuştur.”* diye tekrarladıktan sonra, şu meâldeki âyeti okumuştur: *“...Pislikten ibaret olan putlardan uzak durun, yalan sözden uzak durun. Her türlü kötülüğü Allah için terk ederek ve şirki terk ederek Hakk’a dönün.”*²⁸

Uygun hareketlerle yapılan heyecanlı konuşmalar cemaati daha çok tesir altında tutar. Ancak, vaiz, yapmacık hareketlerden şiddetle sakınmalıdır.

3. Vaiz, belirli bir konuyu insanlara aktaran, onları ikna etmek, iyi ve doğruya yönlendirmek için konuşan kişidir. Böyle olunca vaizin plânlı olması, sert, kaba ve kırıcı olmaması gerekir. Müslümanları kırmadan eğitmek, vaizin olumlu ve sevdirci bir üslûp kullanmasıyla mümkün olur. Nitekim âyette Hz. Peygamber’in İslâm’ı anlatırken daima sert, kaba ve kırıcı olmaktan kaçındığı, tatlı dille güler yüzle yumuşak bir üslûpla insanlara yaklaştığı ifade edilmekte ve bu tarz bir metodu kullandığı için övülmektedir. *“(Ey Muhammed!) Sen Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın. Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi.”*²⁹

4. Konuşmasında cemaatin kültür seviyesini, sosyal durumunu göz önünde bulundurmalıdır. Köyde kırsal kesimde kültür seviyesi düşük olan bir cemaate verilecek vaazla, şehirde çoğunluğu kültürlü insanlardan oluşan bir cemaate yapılacak vaaz aynı olmamalıdır.

Vaizler, insanı tanımayı amaçlayan, psikolojiyi, toplumu tanımayı amaçlayan sosyolojiyi ve eğitim bilimlerini iyi bilmelidir.

Vaizler, sosyoloji bilerek toplumu, psikoloji bilerek insanı daha iyi tanımakta, daha kolay iletişim kurabilmekte, onlara yardım edebilmektedir. Bu son derece sevindirici bir durumdur. Vaaz, yaygın bir eğitim faaliyeti olduğuna göre eğitimi iyi bilen vaizler daha başarılı olmaktadır.

Vaiz, kitle psikolojisini iyi bilmelidir. Gencin, yaşlının, kadının psikolojisini bilerek, onların problemlerine eğilmeli, her birisinin ilgisini canlı tutmalı ki, sorularına uygun cevaplar verebilsin. Ayrıca işleyeceği konuyu hayatla bağlantılı olarak anlatmak ve kafalarda oluşabilecek soruları daha önceden tespit edip zamanı gelince cevaplan-

²⁸ Ebû Dâvûd, “Ekdîye”, 15; âyet için bk. Hac, 22/30-31.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/159.

dürmek bir başka önemli prensiptir.³⁰

“İnsanlara aklının kavrayacağı şekilde hitap ediniz.”³¹ hadisi göstermektedir ki, vaiz, psikoloji, sosyoloji ve pedagoji gibi ilimlerden yeteri kadar nasibini almalıdır. Çünkü insanı tanımak, değerlendirmek ve eğitimi için uygun metotlar seçmek bu ilimleri iyi bilmeye bağlıdır.

5. Vaiz, vaazını bir metne motamot bağlı kalarak yazılı hitabet şeklinde değil irticâli hitabeti tercih ederek irticâlen yapmalıdır. Çünkü irticâli konuşma daha etkileyici ve daha tesirlidir. İrticâli konuşan hatip/vaiz, kelimelere hayat, fikre ve düşünceye hareket verme fırsatına sahip olabilir. Hatibin görünüşündeki kibarlık, ciddilik ve sevimlilik, hareketlerindeki tabîlik ve samimilik, konuşmasındaki canlılık dinleyiciler üzerinde derhal müspet izlenimler uyanmasına sebep olabilir. O halde vaiz, beden dilini de çok iyi kullanmasını bilmelidir. Nitekim Peygamber (s.a.s.) düşünce ve hissiyatını muhatabına iyi anlatabilmek için zaman zaman jest ve mimiklerini iyi kullandığı gibi bugün beden dili dediğimiz el, kol ve vücut hareketlerini de yerinde ve güzel kullanmaya özen gösterirdi.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bir defasında “mümin mümin için birbirine kenetlenmiş bir bina gibidir” derken parmaklarını kenetlemiş³², Muaz b. Cebel’e hitap ederken dilini eliyle tutarak “işte bunu iyi muhafaza et”³³ diye tavsiyede bulunmuştur.

6. Vaiz cemaate telkin ettiği hususları önce kendi nefsinde harfiyyen uygulamalıdır. Hareketleri sözlerine uymayan bir vaiz, ikna kabiliyeti ne kadar kuvvetli olursa olsun cemaate tesir edemez. Nitekim şu hususu kesinlikle unutmamalıyız ki, kendisinin yapmadığı veya yapmayacağı şeyleri başkalarına söyleyen bir kişinin söylediklerinin cemaat üzerinde herhangi bir etkisinin olması mümkün değildir.

Yüce Allah bu gerçeği; “İnsanlara iyiliği emredip de kendinizi unuttur musunuz? Bir de Kitabı okuyorsunuz. Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?”³⁴ âyet-i kerimesinde ifade buyurmaktadır. Bu itibarla vaizin, İslâm’ı bütün varlığıyla yaşamaya çalışması, halkı davet ettiği güzel ve hayırlı işleri ilk önce kendisi yaparak örnek olması gerekir. Yapılması gerektiğine inandığı şeyleri ilk önce kendisi uygulayan bir vaiz, bunları başkalarına da kabul ettirebilir. Yapmayacağı şeyleri söyleyenler ise, “Ey iman edenler! Niçin yapmayacağınız şeyleri söylüyorsunuz. Yapmayacağımız şeyleri söylemek, Allah’ın en çok nefret ettiği şeylerdendir.”³⁵ meâlindeki ilâhî ihtara muhatap olurlar. Bu yüzden cemaat üzerinde söylediklerinin tesirini görmek isteyen vaizin, sözünün özüne uygun olması; yani cemaatından istediğini önce kendi nefsinde uygulaması, söyledikleriyle yaşadıkları arasında herhangi bir çelişki ve tutarsızlık olmaması gerekir.

³⁰ Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik*, s. 97.

³¹ Buhâri, “İlim”, 49.

³² Buhâri, “Salat”, 88.

³³ Tirmizî, “İman”, 8.

³⁴ Bakara, 2/44.

³⁵ Saf, 61/2,3.

Allah Teâlâ, taşdıkları kitabı ve mânevî sorumluluklarını idrak edip uygulamayan kişileri, kitap yüklü merkebe benzetmiştir.³⁶ Gerçekte, “Mürşid, ağaç; irşad edilmek istenen, gölge gibidir.” Ağaç düzelmeden gölgenin düzelmeyeceği gibi, kendisi doğru ve samimî olmayan bir kişinin de, başkalarını düzeltmesini beklemek boşunadır.³⁷

Peygamberler tarihi incelendiğinde peygamberlerin yaşayışları, sözleri ve davet ettikleri prensiplere daima uygun olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.)’in nübüvvet öncesi ve sonrası hâli ve yaşayışı gayet açık ve net olarak ortadadır. Mekkeliler, onun peygamberlik öncesi yaşayışı hakkında en küçük bir ithamda dahi bulunamıyorlardı. Çünkü İslâm’dan önce ona “*el-Emîn*” vasfını bizzat kendileri vermiştir. Peygamberliğinde de o, insanlara teklif ettiği hususları herkesten önce kendi nefsinde, herkesin yapabileceğinden fazlasıyla tatbik ediyordu. İşte bu özelliğinden dolayı çevresindeki insanları etkileyebilmiş ve söyledikleri sözler muhataplarında tesir uyandırmış ve onlardan kabul görmüştür. Yaşayışıyla güzel örnek olma kaidesinin tesirini gayet iyi bilen Peygamber Efendimiz, ümmetine en güzel örnek olmuştur.

Vaizin cemaat üzerinde etkili olması için nasihat ettiği konularda âmil olması gereklidir. İmam Azam’ın, köle azadı konusunda yapacağı bir vaazı, kendisi bir köle azat edinceye kadar geciktirdiği bilinmektedir.³⁸

Asrımızda İslâmî davetin neticeye ulaşabilmesi için davetçinin tebliğ ettiği esasları çok iyi bilerek hayatında yaşaması, güzel örnek olması mutlak bir zarurettir. Günümüz insanının İslâm’ı öğrenme ve kabul etmeden tamamen uzak kalmasının ana sebeplerinden birisi, İslâm’ı hiç duymadıklarından veya yanlış anladıklarından ziyade, müslümanlardan gördükleri kötü yaşayış ve davranışlardır. İslâm’ı yeni kabul edenleri incelediğimiz zaman bunların iki ana grup teşkil ettiklerini görürüz:

a) Allah’a ve İslâm’a samimiyetle bağlı müslümanların örnek yaşayışlarından etkilenerek müslüman olanlar,

b) Hür düşünce ve tarafsız bir araştırmayla İslâm’ın hakikatini anlayarak İslâm’ı kabul edenler. Şüphesiz ki günümüzde birinci grup çok azdır. Şunu çok iyi bir şekilde bilmeliyiz ki, şayet müslümanlar ve İslâm’ı anlatan davetçiler, kendi yaşayışlarını İslâm’a uydurarak ve insanlara güzel bir örnek olarak İslâm’ı sunabilseler Avrupasıyla, Amerikasıyla bütün bir cihan kapılarını sonuna kadar İslâm’a açacaklardır.³⁹

Kısaca ifade etmek gerekirse, İslâm’ı insanlara anlatmakla görevli olan vaizin güzel ahlâkı, yaşayışı, ilmî otoritesi ve beşerî münasebetleri ile çevresine örnek olması, insanların dine ve ibadete ısınmalarına yardımcı olur. Bu itibarla dinî ve ilmî hizmetlerde görevli kişilerin, dürüst, bilgili, becerikli, fedakâr, iyi huylu, güler yüzlü olmaları, toplumda bilgi, ilgi, sevgi, huzur, güven ve mutluluğun yayılmasında önemli bir fak-

³⁶ Cuma, 62/5.

³⁷ Süleyman Uludağ, *İslâm’da İrşad*, Marifet Yay., İstanbul 1984, s. 132.

³⁸ Bayraktar, *Türkiye’de Vaizlik*, s. 84.

³⁹ Ahmet Önkâl, *Rasulullahın İslâma Davet Metodu*, Esra Yay., Konya 1994, s. 343.

tördür. Toplumda önemli bir yere sahip olan vaiz, tavrıyla, üslûbuyla, İslâm'ın sevgi, iyilik, huzur ve barış dini olduğunu ifade etmeli ve bunu cemaatine telkin etmelidir.⁴⁰ Ancak, en güzel telkinin sözden ziyade davranışla olduğu unutulmamalıdır.

7. Seçilen konular, ikna edici, sevdirci bir üslûpla verilmelidir. Cumadan cumaya, bayramdan bayrama camiye gelenlerin olduğu göz önünde bulundurulmalı ve insanların dinî konulara ilişkin meraklarını uyandırmaya gayret gösterilmelidir. “Daha önce neredeydiniz? Cuma müslümanları, bayram müslümanları veya Ramazan müslümanları...” gibi tabirlere asla yer verilmeksizin onları ürkütücü, küstürücü, soğutucu bir üslûp yerine; sevdirci, sevindirici, müjdeleyici ve onların camiye tekrar gelmelerini sağlayıcı bir üslûp tercih edilmelidir.⁴¹ Hz. Peygamber'in “Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz.”⁴² sözü asla unutulmamalıdır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Kur'an-ı Kerim'de “beşir (müjdeleyici)” ve “nezir (uyarıcı ve sakındırıcı)” olarak tavsif edilmektedir.⁴³ Vaazlarda müjdeleme öne alınmalıdır. Yani önce insanlar müjdelenerek sevgi ile dine ısındırılıp kazanılmalı daha sonra da üslûbuna uygun bir tarzda korkutarak ve sakındırılmalıdır. Meselâ, bir ayet veya hadiste bahsedilen bir emri yerine getirenin ve bu davete uyanların dünya ve âhirette kazanacağı mükâfattan bahsedilmeli, uymayanların dünyada uğrayacakları hüsrân ve sonra da âhirette uğrayacakları cezalar anlatılmalıdır.⁴⁴

Kur'an'a baktığımızda Yüce Allah'ın da bu metodu uyguladığını görüyoruz. Âyetlerde genellikle önce cennet ve cennetliklerden daha sonra da cehennem ve cehennemliklerden bahsedilmektedir.⁴⁵

8. Vaazlarda aynı konu ve örnekler, herkesin bildiği cümleler tekrar edilmemelidir. Çünkü bilinen konular, dikkati dağıtmakta ve bıktırıcı olmaktadır. Sadece korkutmak, tenkit etmek, eskiden revaçta olan terğib ve terhib usulleri günümüzde yeterli olmamaktadır. Çünkü insanlar, ikna olmak, tatmin olmak istemekte, ilmî izah ve ispat beklemektedir.

9. Vaazda kullanılan âyetlerin sûre ve numaraları, hadislerin sıhhat dereceleri ve hangi güvenilir hadis kitaplarında bulunduğu zaman zaman söylenmelidir. Böylece cemaat dinî literatür hakkında bilgi sahibi olarak gerektiğinde o kaynaklara müracaat edip daha geniş bilgi edinebilir.

10. Vaizler, vaazlarında akla mantığa aykırı olan, ilme ters düşen uydurma hikâye ve zayıf rivayetlerden son derece sakınmalıdırlar. Nakledecekleri hikâyeler, verecekleri örnekler ise ibretli ve hikmetli olmalı, akla mantığa ve ilme uygun olmalıdır. İnsanları

⁴⁰ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 83.

⁴¹ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 63.

⁴² Buhârî, “İlim”, 11; “Cihad”, 164; Müslim, “Cihad”, 6, 7.

⁴³ Bk. Ahzab, 33/45.

⁴⁴ Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 64-65.

⁴⁵ Bk. Bakara, 2/25-28; İnfitar, 82/13-14; Vaka, 56/12, 18, 54, 55; Tâhâ, 20/74, 76.

bıktırarak şekilde uzun olmamalı, vaazlarda israiliyat ve hurafelere asla yer verilmemelidir.⁴⁶

Sonuç ve Öneriler

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, vaaz, eskiden olduğu gibi günümüzde de cami içinde dinî hakikatleri geniş halk kitlelerine tebliğ etme ve anlatma yöntemlerinden biridir. Vaaz yoluyla yapılan dinî eğitimin etkili ve başarılı olabilmesi için iyi bir metotla yapılması gerekir. Zira usulsüz vusûl olmaz. Yani amacımıza ve gayemize ulaşmak istiyorsak Hz. Peygamber'in yaptığı gibi söz konusu metodik ilkelerin gereklerini yerine getirerek vaazlarımızı bir usûl ve yöntem dâhilinde yapmalıyız. Aksi takdirde yaptığımız hizmette başarılı olamayız.

Günümüzde insanımıza sunulan cami içi din hizmetleri daha seviyeli ve verimli bir hale getirilmelidir. Vaaz ve irşadda başarılı olmak için yapılması gerekenleri ve bu hususundaki önerilerimi üç grupta zikretmek istiyorum.

Vaizlere öneriler:

- Vaizler yaptıkları görevin bir peygamberlik mesleği olduğunu bilerek işin şuurunda olup sevgi ve hasbilikle görevlerini yapmaya çalışmalıdırlar.
- Vaizler bilgilerini artırarak daima kendilerini yenileme yoluna gitmelidirler. Toplumunu tanımaya yarayan sosyolojiyi, insanı tanımaya yarayan psikolojiyi ve pedagojiyi iyi öğrenmelidirler.
- Vaizler, halkla iç içe ve sosyal yönleri çok kuvvetli olmalıdır.
- Gerek vaazlarda gerekse insanlarla ilişkilerinde tatlı dilli, güler yüzlü olmaya gayret edip vaazlarında kullandıkları üslûp sevdirci ve müjdeleyici olmalıdır. Sert, kaba tutum ve davranıştan sakınmalıdırlar.
- Vaaz konuları cemaatin ihtiyaçları ve eksiklikleri göz önünde bulundurularak itinayla belirlenmelidir. Vaizler, cemaatin ihtiyaçlarına uygun, ilgi çekici konuları tesbit edip daha başarılı vaazlar yapabilmeleri için görev yaptıkları yerlerde ikamet etmeleri ve halkla iç içe yaşamaları gerekir. Zira muhatap olunan hedef kitle ancak bu şekilde iyi tanınabilir.
- Davranışlarıyla söylemleri birbiriyle aynı olmalı, yaşadıkları güzellikleri ve hakikatleri insanlara anlatmalıdırlar. O zaman yaptıkları vaaz, karşıdaki insanlara daha tesirli ve etkileyici olur. Yaşadıkları toplumda örnek ve model insan olamaya gayret etmelidirler.
- Bilgi ve mesleki donanımları yüksek seviyede olmalı; değişen ve gelişen dünyanın gerisinde kalmamalıdırlar.
- Zaman zaman kendilerini öz eleştiriye tabi tutmalıdırlar. Eleştiri ve tenkide açık olmalıdırlar.

⁴⁶ Bk. Bayraktar, *Türkiye'de Vaizlik*, s. 60-66.

Diyanet İşleri Başkanlığı'na öneriler:

- Vaizlerin ekonomik durumlarının iyileştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

- İl müftülüklerinin bünyesinde vaaz ve irşadta koordinasyonu sağlayacak bir birim kurulabilir. Bu birim sayesinde vaizlerin koordinasyonu ve denetimi daha güzel bir şekilde yapılabilir.

- Yapılan denetimler sonucu eksiklikleri tespit edilen vaizler, hizmet içi eğitim kurslarına alınmalıdır.

- Vaizlerin temel kaynaklara kolayca ulaşabilmeleri için il ve ilçe müftülüklerinde bir kütüphane bulunmalıdır.

- İlim ve teknolojinin oldukça ileri bir safhaya ulaştığı bir çağda yaşamaktayız. Çağımızdaki bu gelişmelerden en azami ölçüde istifade etmeliyiz. Başkanlık web sayfasında veya internette özel bir vaaz portalı oluşturularak değişik konularda hazırlanmış başarılı vaaz örnekleri bu portala konulmak suretiyle vaizlerimizin kolaylıkla bunlara ulaşip faydalanmaları sağlanabilir.

- Vaizlerin kendilerini geliştirip yenilemeleri için lisans üstü (yüksek lisan ve doktora) eğitimi teşvik edilmelidir.

- Merkez camilere bilgisayar ve projeksiyon cihazı yerleştirilerek vaizlerin gerektiğinde bu cihazları vaazları esnasında kullanarak verdikleri hizmeti daha verimli bir düzeye çıkarmaları sağlanmalıdır.

- Günümüzde yurt çapında yaygın olarak kullanılan merkezi vaaz sisteminin faydaları yanında birtakım mahsurları da bulunmaktadır. Merkezî vaaz sistemi tekrar gözden geçirilmelidir. Haseki ayarındaki eğitim merkezlerinde tecrübeli ve seviyeli vaizler yetiştiğçe bu uygulamalardan yavaş yavaş vazgeçilmeli, vaizlerin insanlarla direkt olarak yüzyüze gelip vaaz ve irşadta bulunmaları sağlanmalıdır. Bunun için de gerek erkek gerekse bayan vaiz kadroları artırılmalıdır.

İlahiyat fakültelerine öneriler:

Burada, yirmi yıla yakın bir zamandır İlahiyat fakültelerinde öğretim üyesi olarak görev yapan bir akademisyen olarak bir öz eleştiride bulunup İlahiyat fakültelerinin bu konuda yapması gerekenleri de zikretmek istiyorum. Zira Diyanet İşleri Başkanlığı'nda görev yapacak elemanları bizler yetiştirmekteyiz.

Bilindiği gibi günümüzde Türkiye'de en yüksek din eğitim ve öğretiminin verildiği kurumlar İlahiyat fakülteleridir. 1998 yılında İlahiyat fakültelerinin programında köklü bir değişikliğe gidilmiş, daha önce bir yıl hazırlık ve dört yıl fakülte olmak üzere toplam beş yıldan oluşan İlahiyat fakültelerindeki eğitim, hazırlık sınıfı kaldırılarak sadece dört yıllık fakülte eğitimi haline dönüştürülmüştür. Bu dört yıllık eğitim öğretim programı da baştan sona değiştirilmiştir. Yeni programda pedagojik formasyon dersleri kaldırılmış, İlahiyat Fakültelerinde iki tip program uygulanmaya başlanmıştır.

Birincisi; “İlahiyat Lisans Programı”, ikincisi ise, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Programı”dır. İkinci program, Türkiye’de sadece 11 fakültede uygulanmakta iken 2006 yılında YÖK’ün aldığı ani kararla bu program Eğitim fakültelerine aktarılmıştır. Bu programdan mezun olanlar, ilköğretim okullarına Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretmeni olmaktadır. Birinci program mezunları ise, Türkiye’deki 22 İlahiyat Fakültesinde uygulanmaktadır. Bu programdan mezun olan öğrenciler, öğretmen olmadıkları gibi Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak dini hizmet (imamlık, müezzinlik, murakıplık, vaizlik ve müftülük gibi) alanlarında da başka bir eğitime tabi tutulmadan direk olarak çalışmamaktadırlar. Çünkü İlahiyat fakültelerinde şu anda uygulanan programlardan mezun olan öğrencilerimiz Diyanet’te dinî hizmetler verebilecek yeterlilikte yetişmemektedirler.

İlahiyat fakültelerinin gerek bölüm olarak, gerekse bu bölümlerde uygulanan programlar olarak tekrar ele alınıp Türkiye’deki din eğitim ihtiyacının tam olarak karşılanabilmesi için istihdam alanları da göz önünde bulundurularak yeniden bir yapılanmaya gidilmesi gerekmektedir.

İlahiyat fakültelerinde “Dinî Hizmetler Bölümü” adı altında yeni bir bölüm oluşturulup bu bölümde Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak dinî hizmetler (imamlık, müezzinlik, murakıplık, vaizlik ve müftülük gibi) yapacak elemanlar yetiştirilebilir. Bu bölümde eğitim ve öğrenim yapacak öğrencilere uygulanacak müfredat programı da Diyanet İşleri Başkanlığı’yla koordineli olarak belirlenirse daha isabetli olabilir.

İlahiyatlarda kurulacak başka bir bölüm de “Dinî Danışmanlık Bölümü” olabilir. Bu bölümde eğitim ve öğrenim yapıp mezun olacak öğrenciler de hastane, hapisane, çocuk ıslah evleri gibi yerlerde insanlara dinî danışmanlık yapabilirler. Böylece ülkemizde bu alanda büyük bir boşluğun doldurulacağı kanaatindeyim. Bu bölümde de temel dini derslerle birlikte, psikoloji, sosyoloji ve eğitim bilimleri ve psikolojik danışmanlık ile ilgili dersler ağırlıklı olarak müfredat programına konulmalıdır.